Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.985:343.343.6

Лисий Григорій Володимирович
аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Lysyi Hryhorii
Postgraduate Student of the
Scientific Laboratory on Crime Prevention Issues
Educational and Research Institute of Police Activity
National Academy of Internal Affairs
ORCID: 0009-0007-8106-0169

ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ НСРД ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СПІВРОБІТНИКАМИ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

CONDUCTING CERTAIN COVERT INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS DURING THE INVESTIGATION OF ACCEPTING AN OFFER, PROMISE, OR RECEIVING AN UNDUE BENEFIT BY OFFICIALS OF THE CUSTOMS SERVICE OF UKRAINE

Анотація. *Вступ. У статті досліджуються корупційні правопорушення у митній службі України характеризуються високим рівнем латентності, організованості та професійної конспірації, що істотно ускладнює їх виявлення і документування. За таких умов особливого значення набуває застосування негласних слідчих (розшукових) дій як ключового інструменту отримання доказової інформації у*

кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди посадовими особами митних органів.

Мета. Метою статті є визначення правових, організаційних і тактичних особливостей проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди співробітниками митної служби України, а також обґрунтування напрямів удосконалення практики їх застосування.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження слугували норми Кримінального процесуального кодексу України, законодавства у сфері оперативно-розшукової діяльності, відомчі нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також узагальнені матеріали практики діяльності слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів.

Методологічну основу дослідження становлять: діалектичний метод наукового пізнання, формально-юридичний, системно-структурний, логіко-нормативний, порівняльно-правовий методи, а також методи аналізу, синтезу, узагальнення та моделювання, що дало змогу комплексно дослідити правову природу, процесуальні умови та тактичні аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях зазначеної категорії.

Результати. У результаті дослідження проаналізовано особливості застосування таких негласних слідчих (розшукових) дій, як аудіо- та відеоконтроль особи і місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем, спостереження за особою, річчю або місцем, контроль за вчиненням злочину, виконання спеціального завдання щодо викриття діяльності організованої групи, а також негласне отримання зразків для порівняльного дослідження. Визначено основні ризики, що впливають на

допустимість і належність доказів, зокрема недотримання принципів законності та пропорційності втручання, загрозу провокації злочину й несвоєчасну процесуальну реалізацію результатів НСРД. Обґрунтовано необхідність тісної та системної взаємодії слідчих і оперативних підрозділів під процесуальним керівництвом прокурора.

Перспективи. Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є поглиблене вивчення та адаптація зарубіжного досвіду застосування негласних методів документування корупційних правопорушень у митній сфері, розроблення уніфікованих тактичних алгоритмів проведення НСРД.

Ключові слова: *НСРД, негласні слідчі (розшукові) дії, неправомірна вигода, митна служба, корупційні правопорушення, документування, допустимість доказів, контроль за вчиненням злочину.*

Summary. *Introduction. The article examines corruption-related criminal offenses in the Customs Service of Ukraine, which are characterized by a high level of latency, organization, and professional conspiracy, significantly complicating their detection and documentation. Under such conditions, the use of covert investigative (search) actions becomes particularly important as a key instrument for obtaining evidentiary information in criminal proceedings concerning the acceptance of an offer or promise, or the receipt of an undue benefit by customs officials.*

Purpose. The purpose of the article is to identify the legal, organizational, and tactical features of conducting certain covert investigative (search) actions during the investigation of criminal offenses related to the acceptance of an offer or promise, or the receipt of an undue benefit by officials of the Customs Service of Ukraine, as well as to substantiate directions for improving the practice of their application.

Materials and Methods. The research materials include the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, legislation in the field of operational and investigative activities, departmental regulatory legal acts, scholarly works of domestic and foreign researchers, as well as generalized materials from the practical activities of investigators and operational units of law enforcement agencies.

Methodological Framework. The methodological framework of the study comprises the dialectical method of scientific cognition; formal-legal, systemic-structural, logical-normative, and comparative-legal methods; as well as methods of analysis, synthesis, generalization, and modeling, which made it possible to comprehensively examine the legal nature, procedural conditions, and tactical aspects of conducting covert investigative (search) actions in criminal proceedings of this category.

Results. As a result of the study, the specifics of applying such covert investigative (search) actions as audio and video surveillance of a person and a place, interception of information from transport telecommunication networks and electronic information systems, surveillance of a person, object, or location, control over the commission of a crime, execution of a special task to expose the activities of an organized group, and covert obtaining of samples for comparative examination were analyzed. The main risks affecting the admissibility and relevance of evidence were identified, including non-compliance with the principles of legality and proportionality of interference, the risk of crime provocation, and the untimely procedural use of the results of covert investigative actions. The necessity of close and systematic interaction between investigators and operational units under the procedural supervision of a prosecutor is substantiated.

Discussion. A promising area for further scientific research is the in-depth study and adaptation of foreign experience in the use of covert methods for documenting corruption-related offenses in the customs sphere, as well as the

development of unified tactical algorithms for conducting covert investigative (search) actions.

Key words: *covert investigative (search) actions, CISAs, undue benefit, customs service, corruption-related offenses, documentation, admissibility of evidence, control over the commission of a crime.*

Постановка проблеми. Україна сьогодні перебуває в стані безперервних трансформацій: переосмислюється архітектура економічних відносин, з'являються нові власники й політичні актори, змінюються базові цінності, спосіб життя та усталені традиції. У перші десятиліття XXI століття, в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції, перед державою постає широкий спектр викликів і загроз, серед яких – зростання організованої та «професійної» злочинності. Ефективність протидії їм ускладнюють політична турбулентність, незавершеність економічних реформ, масштабні міграційні процеси й маргіналізація частини населення, спричинені тривалою збройною агресією, та інші об'єктивні чинники [19, с. 8].

Сучасні пріоритети діяльності Служби безпеки України включають протидію латентній, організованій, міжрегіональній та етнічній злочинності. За таких умов Україна опиняється у фокусі інтересів транснаціональних кримінальних мереж, зокрема у сферах легалізації (відмивання) доходів, торгівлі людьми, незаконного обігу зброї та потоків нелегальної міграції, що і підтверджує актуальність обраної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На цьому тлі особливої ваги набуває правовий аналіз окремих негласних слідчих (розшукових) дій у провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди співробітниками митної служби України, а також оновлення національного законодавства в цій сфері. До проблематики

проведення НСРД під час розслідування таких злочинів зверталися українські та зарубіжні науковці, зокрема: М.С. Горин[1], С.О. Кібальник[5], В.В. Кікінчук[6], Ю.В. Колесник [7], С.О. Павленко[16], М.А. Погорецький[18], В.Г. Севрук[19], Є.Д. Скулиш[20], Ю.М. Чорноус [10], С.С. Чернявський[23], В.В. Лисенко [12]. Вагомий внесок у криміналістичне забезпечення, наукове обґрунтування криміналістичних методик, а також розгляду дискусійних питань, із конкретно можливими на практиці слідчими ситуаціями, належить В.Ю. Шепітько. В.О. Коновалова. В.А. Журавель [4]. Водночас протидія корупційним правопорушенням у митній сфері вимагає окремих, спеціально налаштованих підходів як від науки, так і від практиків.

Метою статті є визначення основних аспектів проведення окремих НСРД під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди співробітниками митної служби України.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження слугували норми Кримінального процесуального кодексу України, законодавства у сфері оперативно-розшукової діяльності, відомчі нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а також узагальнені матеріали практики діяльності слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів.

Методологічну основу дослідження становлять: діалектичний метод наукового пізнання, формально-юридичний, системно-структурний, логіко-нормативний, порівняльно-правовий методи, а також методи аналізу, синтезу, узагальнення та моделювання, що дало змогу комплексно дослідити правову природу, процесуальні умови та тактичні аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях зазначеної категорії.

Виклад основного матеріалу. Наявний науковий доробок із цієї проблематики переважно зосереджується на кримінально-правовій

характеристиці складів та фрагментарних аспектах явища; комплексного, системного дослідження саме корупційних проявів у митній службі в українській науці досі бракує [5, с. 17]. Такий цілісний аналіз дозволяє, з одного боку, виокремити найбільш релевантні напрацювання, що становлять теоретичну основу предмета дослідження, а з іншого – окреслити «білі плями», залишені поза увагою попередників, у контексті соціально-економічних, політичних, нормативно-правових і криміногенних факторів.

Як слушно підкреслює В. Г. Севрук, практична цінність дослідження полягає в тому, щоб надати правоохоронним органам, які протидіють прийняттю пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди в митній службі, цілісне уявлення про феномен і інструменти його нейтралізації. Накопичений оригінальний емпіричний матеріал, своєю чергою, створює підґрунтя для подальших теоретичних розвідок і удосконалення практик розслідування [19, с. 78].

Розслідування таких правопорушень в Україні ускладнюється їх організованим характером, високим рівнем конспірації, а також обізнаністю правопорушників із вразливостями системи охорони та перетину державного кордону (окремі ділянки, пункти пропуску тощо) [5]. Додатково проблема різко загострилася як для України, так і для Європи в умовах збройної агресії рф.

Ефективність розслідування фактів прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди працівниками митної служби безпосередньо залежить від грамотно спланованого комплексу НСРД. Перелік таких дій вичерпно наведений у главі 21 КПК України. До них належать: аудіо- та відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК): контроль телефонних розмов і зняття даних з каналів зв'язку; зняття

інформації з електронних інформаційних систем без відома власника/володільця/утримувача: • з обмеженим доступом або з подоланням логічного захисту (ч. 1 ст. 264 КПК); • з відкритим доступом, без подолання захисту (ч. 2 ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння (ст. 267 КПК); встановлення місцеперебування радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК); спостереження у публічно доступних місцях: за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК): контрольоване постачання, контрольована/оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину; виконання спеціального завдання щодо викриття діяльності організованої групи/злочинної організації (ст. 272 КПК); негласне отримання зразків для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК) [24].

Проводити НСРД має право слідчий у межах свого провадження, а також уповноважений оперативний підрозділ – за його дорученням. Підстави і процедури детально регламентовано статтями 246–275 КПК України; недотримання цих вимог призводить до визнання отриманих доказів недопустимими [13]. Узагальнюючи, Є. Д. Скулиш визначає НСРД як дії з одержання або перевірки доказової інформації у конкретному кримінальному провадженні, факт і методика проведення яких не підлягають розголошенню [21, с. 109].

В.О. Черков і О.М. Чистолінов дійшли висновку, що НС(Р)Д фактично майже збігаються з оперативно-розшуковими заходами, які виконують уповноважені оперативні підрозділи. Ключова, по суті, відмінність – у суб'єкті проведення (слідчий vs. оперативний підрозділ) і, відповідно, у процесуальному статусі дії (слідча дія проти ОРЗ). Дослідники також виокремлюють характерні риси НС(Р)Д: їх орієнтація на одержання чи перевірку доказів; спеціальний суб'єкт; необхідність збереження

таємниці факту й методів; особлива процедура ухвалення рішення про проведення та використання результатів [22].

Разом із тим, попри подібність підходів, більшість НС(Р)Д, на відміну від ОРД, проводяться виключно в межах кримінального провадження і переважно щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Винятки становлять встановлення місцеперебування радіоелектронного засобу та виконання спеціального завдання щодо викриття діяльності організованої групи/злочинної організації (ст. 268 і 272 КПК) [20, с. 18].

Запровадження КПК України 2012 року актуалізувало необхідність додаткового опрацювання питань документування злочинів у межах кримінального провадження [16, с. 22]

Першою розглянемо НС(Р)Д «обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи» (ст. 267 КПК). Її зміст – у таємному проникненні слідчого чи уповноваженої особи без відома власника/володільця (у тому числі під легендою або з використанням спецтехніки) до приміщення чи іншого володіння для встановлення технічних засобів аудіо-/відеоконтролю або безпосереднього виявлення й фіксації слідів злочину, огляду, вилучення/копіювання документів і речей, виявлення розшукуваних осіб тощо – з метою досягнення цілей провадження.

Оскільки таке обстеження часто поєднується з іншими НС(Р)Д, перед його проведенням потрібна ретельна підготовка: чітко визначити цілі й завдання; підібрати сили та засоби; розподілити ролі залучених осіб; визначити оптимальний час; провести саме обстеження (за потреби – разом із монтажем технічних засобів для подальших НС(Р)Д); забезпечити нерозголошення факту та способів його виконання [11].

Наступна НС(Р)Д – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України). Вона охоплює два різновиди: контроль та зняття інформації з каналів зв'язку. Контроль

телефонних розмов – це негласне спостереження, відбір і фіксація змісту телефонних розмов та інших сигналів (SMS, MMS, факси, модемний трафік тощо) із застосуванням спеціальних технічних засобів, у тому числі встановлених на телекомунікаційній інфраструктурі. Зняття інформації з каналів зв'язку передбачає приховане отримання, перетворення і фіксацію різних видів сигналів, що циркулюють мережами Інтернет та іншими мережами передачі даних, які поставлені під контроль.

За допомогою цієї НС(Р)Д можна встановити:

- факт передавання відомостей у режимі реального часу з фіксацією змісту, одержувача та кінцевого обладнання;
- дані про початок, закінчення і тривалість з'єднань, а також їхній зміст у реальному часі;
- зміст електронної пошти й SMS/MMS (як відкритих адресатом, так і ще не прочитаних);
- зміст телефонних розмов підозрюваного чи іншої причетної особи.

Ключовою передумовою організації такого зняття є точна ідентифікація абонента (споживача послуг зв'язку), насамперед його абонентського номера. Ефективність заходу визначається релевантністю зафіксованих переговорів/дій, у яких проявляються злочинні наміри: можна встановити місце, час, спосіб і форму передачі неправомірної вигоди за незаконне переправлення через державний кордон, уточнити/підтвердити домовленості, зафіксувати погрози у разі ненадання «винагороди», поради посадової особи щодо конспірації стосунків тощо.

Спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) – це візуальне стеження для фіксації пересування, контактів, поведінки, перебування у певних локаціях, у тому числі з використанням спеціальних технічних засобів. Проведення здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, а у виняткових випадках може розпочинатися за постановою слідчого або прокурора. Захід застосовується під час розслідування тяжких чи

особливо тяжких злочинів для пошуку, фіксації й перевірки даних про особу, її зв'язки, а також про конкретні речі чи місця у публічно доступних зонах; допускається застосування відеозапису, фотографування та спеціальної апаратури спостереження.

Відповідно до ч. 1–2 ст. 272 КПК України під час досудового розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів відомості, речі та документи, важливі для провадження, можуть здобуватися особою, яка за законом виконує спеціальне завдання, діючи всередині організованої групи чи злочинної організації, або ж учасником такої структури, що конфіденційно співпрацює з органами розслідування. Проведення цього спеціального завдання як НС(Р)Д здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із забезпеченням таємниці щодо справжніх даних про таку особу [11].

Однією з форм взаємодії слідчих і оперативних підрозділів СБУ є доручення слідчого чи прокурора уповноваженому підрозділу на проведення або участь у проведенні НС(Р)Д.

Ефективна взаємодія слідчих та оперативників спирається на такі засади:

- неухильне дотримання закону, щоб усунути суб'єктивізм і залежність процесу від волі окремих осіб; ключові аспекти взаємодії мають бути врегульовані нормативно;
- ініціативність усіх учасників для швидкого й повного розслідування, при цьому провідну роль у ініціюванні взаємодії відіграє слідчий;
- безперервність і послідовність взаємодії стільки, скільки цього потребує справа, а не епізодичні дії;
- плановість як основа узгодженої роботи;

- поінформованість кожної сторони про можливості іншої, аби слідчий міг повною мірою залучати потенціал оперативних підрозділів [8, с. 155].

Ч. 1 ст. 41 КПК України визначає коло оперативних підрозділів, які за письмовим дорученням слідчого чи прокурора мають право виконувати НС(Р)Д у кримінальному провадженні. До них належать підрозділи органів внутрішніх справ, безпеки, органів, що контролюють додержання податкового та митного законодавства, Державної кримінально-виконавчої служби та Державної прикордонної служби [9].

Зазначені в ч. 1 ст. 41 КПК підрозділи входять до структури відповідних правоохоронних органів і наділені правом здійснювати ОРЗ. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» до них, зокрема в системі СБУ, належать: оперативні підрозділи контррозвідки, військової контррозвідки, захисту нацдержавності, спеціальні підрозділи з протидії корупції та організованій злочинності, оперативно-технічні, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів [14].

Порядок надання доручень підрозділам СБУ на проведення НС(Р)Д визначено Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою спільним наказом ГПУ, МВС, СБУ, Адміністрації ДПСУ, Мінфіну та Мін'юсту № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012.

Залежно від характеру злочину, статусу фігуранта та інших обставин, слідчий за погодженням із керівником органу досудового розслідування може доручити виконання НС(Р)Д керівнику іншого правоохоронного органу – навіть якщо місце вчинення правопорушення не входить до його юрисдикції – за умови належного обґрунтування.

Якщо підставою для початку досудового розслідування стали матеріали ОРД, доручення на НС(Р)Д, як правило, надається тому оперативному підрозділу, який виявив злочин, з урахуванням його компетенції. Водночас слідчий/прокурор мають пам'ятати: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доручається виключно відповідним підрозділам СБУ [19].

Надаючи доручення оперативним підрозділам на проведення НС(Р)Д, слідчий і оперативники повинні діяти у постійній координації та спрямовувати всі ресурси на досягнення процесуальної мети. Зокрема, слідчий підрозділ забезпечує:

- контроль своєчасності та якості виконання письмових доручень у кримінальних провадженнях; у разі порушень – ініціює службові розслідування і пропонує заходи реагування до винних посадових осіб.

Начальник слідчого відділу, своєю чергою:

- координує роботу слідчих і оперативних підрозділів (карний розшук, протидія економічним злочинам, наркозлочинам тощо) територіального органу СБУ від моменту внесення відомостей до ЄРДР, забезпечує ефективне використання оперативної інформації та організовує розшук осіб, що переховуються;
- організовує і підтримує взаємодію слідчих з оперативниками під час виконання НС(Р)Д;
- на оперативних нарадах заслуховує звіти керівників оперативних підрозділів і слідчих щодо взаємодії, виконання доручень на НС(Р)Д та вживає заходів для усунення недоліків;
- перевіряє якість і строки виконання доручень на НС(Р)Д, узагальнює результати, а у випадку неналежного виконання ініціює застосування заходів впливу до відповідальних осіб [11].

Доручення слідчого на виконання НС(Р)Д підрозділами СБУ фактично означає проведення ними ОРД, спрямованої на здобуття доказів

для подальшого використання у досудовому розслідуванні. Для досягнення цієї мети закон покладає на органи державної влади, підприємства, установи й організації всіх форм власності обов'язок сприяти оперативним підрозділам у виконанні їхніх завдань. За бажанням громадяни можуть оформити співпрацю письмовою угодою з гарантією конфіденційності; таку угоду укладають лише з дієздатною особою, а порядок її укладення визначає Кабінет Міністрів України.

Особи, залучені до виконання завдань ОРД, зобов'язані зберігати таємницю отриманих відомостей; її розголошення тягне відповідальність, окрім випадків повідомлення про незаконні дії, що порушують права людини. Водночас не допускається залучення до ОРД осіб, чия професійна діяльність пов'язана з обов'язком зберігати професійну таємницю (адвокати, нотаріуси, медики, священнослужителі, журналісти), якщо це вимагатиме розкриття конфіденційної професійної інформації.

Підсумовуючи: доручення слідчого відповідним оперативним підрозділам на проведення НС(Р)Д, з одного боку, прискорює досудове розслідування, а з іншого – залучає фахівців СБУ з належними навичками та технічними засобами для якісного виконання оперативно-розшукових заходів.

Під час виконання доручень слідчого чи прокурора співробітник оперативного підрозділу СБУ, наділений повноваженнями слідчого, зобов'язаний проводити НС(Р)Д у точній процесуальній формі, визначеній КПК України [8, с. 123]. Тобто, отримавши повноваження слідчого, такий працівник діє процесуально самостійно; будь-яке втручання осіб, які не мають на це законних повноважень, заборонене. Органи державної влади й місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, посадові та інші фізичні особи повинні виконувати законні вимоги і процесуальні рішення слідчого.

Якщо під час виконання доручення слідчого оперативник СБУ встановлює обставини, що вимагають проведення обшуку в житлі чи іншому володінні для виявлення та фіксації даних про злочин, пошуку знаряддя або майна, здобутого злочином, чи встановлення місцеперебування розшукуваних осіб, він готує мотивований рапорт. Рапорт подається начальнику підрозділу для ухвалення рішення про проведення обшуку в порядку, визначеному КПК України. До рапорту додають відомості про приміщення (або його частину), де планується обшук, дані про власника та фактичного володільця, а також опис речей, документів чи осіб, які планується відшукати [2].

Сповідуємо принцип «краще запобігти, ніж боротися з наслідками». Саме детермінаційні чинники істотно впливають на рішення організованих груп учиняти злочини, зокрема й на факти пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди працівниками митної служби України.

Тактичні завдання запобігання злочинам різноманітні й змінюються залежно від сукупності суб'єктивних та об'єктивних чинників, які й визначають алгоритм дій правоохоронців [25, с. 112]. Відповідно, причиною конкретного злочину вважають негативні явища й процеси, що формують у правопорушника установку на протиправну поведінку, а умовами–ті обставини, за яких ця установка реалізується у вигляді злочину [15, с. 236]. З огляду на це держава має цілеспрямовано працювати з причинами та умовами, що сприяють незаконному переправленню осіб через державний кордон України: системно коригувати міграційну політику, залучати іноземних експертів до підготовки персоналу, оновлювати законодавство й запроваджувати сучасні методики протидії фактам пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди працівниками митної служби за участі СБУ.

Ефективна протидія злочинності в органах безпеки можлива лише за умови належної підготовки кадрів: слідчих і оперативників потрібно

забезпечити актуальними теоретичними знаннями та практичними навичками з виявлення, документування і розслідування таких злочинів [17, с. 52].

Опитування показало: 72 % співробітників оперативних підрозділів і 68 % слідчих органів безпеки наполягають на регулярних тренінгах; 89 % слідчих підтримують упровадження і використання методик розслідування діяльності організованих груп з незаконного переправлення осіб через кордон, запозичених у спеціалізованих органів іноземних держав.

Таблиця 1

Опитування респондентів

Категорія респондентів	**Показник**	**Частка (%)**
Співробітники оперативних підрозділів	Підтримка регулярних тренінгів	**72 %**
Слідчі	Підтримка регулярних тренінгів	**68 %**
Слідчі	Підтримка впровадження іноземних методик розслідування	**89 %**

Джерело: розроблено автором

Мережеві злочинні об'єднання, що фокусуються на корупційних зловживаннях у митній сфері, потребують специфічних організаційних і тактичних рішень для їх викриття. Як підкреслює С. О. Павленко, йдеться про напрям оперативно-розшукової діяльності, заснований на її теорії та перевіреному практичному досвіді суб'єктів ОРД і спрямований на виконання завдань Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [17]. Ключовою вимогою до оперативно-тактичних рішень є принцип наступальності: діяти швидко, раптово, активно, ініціативно, узгоджено та рішуче.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки, слід зауважити, що проведення НС(Р)Д у справах про прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди митниками виявив системні проблеми: нестача досвіду і часу (надмірне навантаження),

слабка матеріально-технічна база, брак нових технологій і стандартизованих алгоритмів, недостатня координація між підрозділами НПУ та іншими правоохоронними органами, обмежена кількість тренінгів, а також відсутність дієвих міжнародних програм, апробованих за кордоном. Перспективним напрямом подальших досліджень є глибоке вивчення й адаптація іноземного досвіду протидії цим правопорушенням у митній службі.

Усвідомлюємо, що наведені положення можуть викликати окремі застереження або потребують подальшого поглибленого аналізу, у зв'язку з чим розраховуємо на їх фахове обговорення за участю практичних працівників, науковців та інших спеціалістів у межах досліджуваної проблематики.

Література

1. Горин М. С. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: дис. канд. юр. наук: 12.00.09. Київ: Право, 2023. 255 с.

2. Журавель В. А., Шавер Б. М. Про структуру приватної криміналістичної методики. *КиСЕ.* Вип. 47. 1995. С. 62–67.

3. Журавель В. А. Окремі методики в системі криміналістичних знань. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична.* Львів, 2015. Вип. 1. С. 187–200.

4. Керівництво з розслідування злочинів : наук.-практ. посіб. / [кол. авт. : В.Ю. Шепітько. В.О. Коновалова. В.А. Журавель та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. Х. : Одіссен 2009. 960 с.

5. Кібальник С. О. Кримінологічна характеристика та запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України: дис. … д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2020. 260 с.

6. Кікінчук В.В. Огляд судової практики з питань проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2024. 32(2). С. 795-809. URL: https://www.researchgate.net/publication/389512255_OGLAD_SUDOVOI_PRAKTIKI_Z_PITAN_PROVEDENNA_NEGLASNIH_SLIDCIH_ROZSUKOVIH_DIJ (дата звернення: 15.12.2025).

7. Колесник Ю. В. Слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії як криміналістичні засоби діяльності слідчого в досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 252 с.

8. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 15.12.2025).

9. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 15.12.2025).

10. Криміналістика : підручник / [В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В.В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 15.12.2025).

12. Лисенко В. В., Лисенко О. В. Негласні слідчі (розшукові) дій у розшуковій роботі слідчого. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу.* Харків, 2017. С. 118-120.

13. Орлеан А. М., Касько В. В., Пустова О. В., Ахтирська Н. М., Шаповалова О. А., Горбунова О. Г. та ін. Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі

людьми з метою експлуатації праці. *Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні.* Київ: Фенікс, 2014. 160 с.

14. Павленко С. О. Поняття та класифікація оперативно-тактичних рішень у теорії оперативно-розшукової діяльності. *Проблеми законності.* 2020. Вип. 150. С. 216-232. DOI: https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.209794

15. Павленко С. О. Причини та умови службових злочинів у сфері охорони довкілля. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішенн я:* тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 берез. 2015 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 235–238.

16. Павленко С. О., Гринчак В. М., Греченко С. Ю. Негласні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на пошук і фіксацію фактів одержання неправомірної вигоди службовими особами, які займають відповідальне становище. *Бюлетень МВС.* 2014. Вип. 200. С. 19–28.

17. Павленко С.О. Тактика протидії торгівлі людьми органами Національної поліції України: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* 2018. №5. С. 41–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2018_5_8. (дата звернення: 15.12.2025).

18. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2014. № 2. С. 137−141.

19. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

20. Скулиш Є. Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінальним – процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України.* К., 2012. № 2. С. 15–23.

21. Скулиш Є. Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Чернівецького університету.* Чернівці, 2012. № 618. С. 108–114.

22. Черков В. О., Чистолінов О. М. До питання про співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України. URL: http://corp-lguvd.lg.ua/d120106.html (дата звернення: 15.12.2025).

23. Чернявський С.С., Василинчук В.І. Аналіз діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України в умовах нового кримінального процесуального законодавства України. *Науковий вісник Нац. акад. внутрішніх справ.* 2015. № 1. С. 208–219.

24. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. та ін. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. С. 280–281.

25. Яцишин М. М. Поняття та складові елементи стратегії і тактики запобігання злочинам в установах виконання покарань України. *Юридична Україна.* 2009. № 3. С. 111–115.

References

1. Goryn M. S. Investigation of illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine: dissertation of the candidate of legal sciences: 12.00.09. Kyiv: Pravo, 2023. 255 p.

2. Zhuravel V. A., Shaver B. M. On the structure of private forensic methodology. *KySE.* Issue 47. 1995. P. 62–67.

3. Zhuravel V. A. Certain methods in the system of forensic knowledge. Scientific *Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Series: Jurydychna.* Lviv, 2015. Issue 1. P. 187–200.

4. Guidelines for the investigation of crimes: scientific and practical manual / [co-authors: V.Yu. Shepitko. V.O. Konovalova. V.A. Zhuravel et al.]; ed. V.Yu. Shepitka. Kh. : Odissen 2009. 960 p.

5. Kibalnyk S. O. Criminological characteristics and prevention of illegal smuggling of persons across the state border of Ukraine: dissertation ... doctor of philosophy : 081 "Law". Kharkiv, 2020. 260 p.

6. Kikinchuk V.V. Review of judicial practice on the conduct of covert investigative (search) actions. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine.* 2024. 32(2). P. 795-809. URL: https://www.researchgate.net/publication/389512255_OGLAD_SUDOVOI_PRAKTIKI_Z_PITAN_PROVEDENNA_NEGLASNIH_SLIDCIH_ROZSUKOVIH_DIJ (access date: 15.12.2025).

7. Kolesnyk Yu. V. Investigative and covert investigative (search) actions as forensic means of investigator's activities in pre-trial investigation: dissertation ... candidate of law. Kyiv, 2016. 252 p.

8. UN Convention on the Rights of the Child of 11/20/1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (access date: 12/15/2025).

9. Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings of 16.05.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (access date: 15.12.2025).

10. Criminology: textbook / [V.V. Pyaskovsky, Yu.M. Chornous, A.V. Samodin and others]; ed. by V.V. Pyaskovsky. 2nd ed., revised and supplemented. Kharkiv: Pravo, 2020. 752 p.

11. Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012 No. 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (access date: 15.12.2025).

12. Lysenko V. V., Lysenko O. V. Undisclosed investigative (detective) actions in the investigator's investigative work. *Modern trends in the development of forensics and criminal process.* Kharkiv, 2017. P. 118-120.

13. Orleans A. M., Kasko V. V., Pustova O. V., Akhtyrska N. M., Shapovalova O. A., Gorbunova O. G. et al. Training manual for judges on judicial proceedings in criminal cases of human trafficking for the purpose of labor exploitation. *Representative Office of the International Organization for Migration in Ukraine.* Kyiv: Phoenix, 2014. 160 p.

14. Pavlenko S. O. The concept and classification of operational-tactical decisions in the theory of operational-detective activity. *Problems of legality.* 2020. Issue 150. P. 216-232. doi: https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.209794.

15. Pavlenko S. O. Causes and conditions of official crimes in the field of environmental protection. Criminological theory and practice: experience, current problems and ways to solve them: theses of the additional scientific-practical conference (Kyiv, March 26, 2015). Kyiv: National Academy of Internal Affairs, 2015. pp. 235–238.

16. Pavlenko S. O., Grinchak V. M., Grechenko S. Yu. Covert investigative (search) actions aimed at finding and fixing the facts of receiving illegal benefits by officials holding responsible positions. *Bulletin of the Ministry of Internal Affairs.* 2014. Issue. 200. P. 19–28.

17. Pavlenko S.O. Tactics of countering human trafficking by the National Police of Ukraine: domestic and foreign experience. *International scientific journal "Internauka". Series: "Legal Sciences".* 2018. No. 5. P. 41–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2018_5_8. (access date: 15.12.2025).

18. Pogoretsky M. A., Sergeeva D. B. Covert investigative (search) actions and operational-search measures: concept, essence and correlation. *Fight against organized crime and corruption (theory and practice).* 2014. No. 2. P. 137−141.

19. Sevruk V. G. Counteraction to crimes committed by organized groups and criminal organizations formed on an ethnic basis: theory and practice: monograph. Kyiv: Lyudmila Publishing House, 2022. 1092 p.

20. Skulysh E. D. Covert investigative (search) actions under the criminal procedural legislation of Ukraine. *Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine.* Kyiv, 2012. No. 2. P. 15–23.

21. Skulysh E. D. System of covert investigative (search) actions under the Criminal Procedural Code of Ukraine. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University.* Chernivtsi, 2012. No. 618. P. 108–114.

22. Cherkov V. O., Chistolinov O. M. On the question of the correlation of operational-search activities and covert investigative (search) actions under the draft of the new Criminal Procedure Code of Ukraine. URL: http://corp-lguvd.lg.ua/d120106.html

23. Chernyavskyi S. S., Vasilynchuk V. I. Analysis of the activities of the DSBEZ units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in the conditions of the new criminal procedural legislation of Ukraine. *Scientific Bulletin of the National Academician of Internal Affairs.* 2015. No. 1. P. 208–219.

24. Shepitko V. Yu., Zhuravel V. A., Konovalova V. O. et al. Criminology: textbook: in 2 vols. T. 1 / edited by V. Yu. Shepitka. Kharkiv: Pravo, 2019. P. 280–281.

25. Yatsyshyn M. M. Concept and components of the strategy and tactics of crime prevention in penal institutions of Ukraine. *Legal Ukraine*. 2009. No. 3. Pp. 111–115.